पुष्पवाससाम् । कृष्णत्वं केशकाकाहिपयोनिधिपयोमुचाम् । रक्तत्वं रत्नबन्धूकविद्याम्भोजविवस्वताम् । तथा वसन्त एवान्यपुष्टानां कलकूजितम् । वर्षास्वेव मयूराणां रुतं नृत्यञ्च वर्णयेत् । नियमस्य विशेषोऽथ पुनः कश्चित् प्रकाश्यते । कमलासम्पदोः कृष्णहरितोर्नागसर्पयोः । पीतलोहितयोः स्वर्णपरागाग्निशिखादिषु । चन्द्रेशशैलयोः कामध्वजे मकरमत्स्ययोः । दानवासुरदैत्यानामैक्यमेवाभिसम्मतम् । बहुकालजन्मनोऽपि शिवचन्द्रस्य बालता । मानवा मौलितो वर्ण्या देवाश्चरणतः पुनः" । नियममयति नि+यम–णिच्–अच् । ८सर्वनियामके परमेश्वरे "अतीन्द्रः संग्रहः सर्गो धृतात्मा नियमोऽयमः" विष्णुस० "स्वेषु स्वेष्वधिकारेषु प्रजा नियमयतीति नियमः" भा० ।

नियमन न० नि+यम–भावे ल्युट् । १नियमशब्दार्थे २निग्रहे ३बन्धे "नियमनादसतां च नराधिपः" रघुः इतरनिवारणरूपे ४परिसंख्यार्थे च "युग्माग्निकृतभूतानि षण्मुन्योर्वसुरन्ध्रयोः । रुद्रेण द्वादशी युक्ता चतुर्दश्या च पूर्णिमा । प्रतिपदाप्यमावास्या तिथ्योर्युग्मं महाफलम् । एतद्व्यस्तं महाघोरं हन्ति पुण्यं पुराकृतम्" निगमवाक्यतात्पर्य्यकथने "एतत्प्रयोजनं तु तिथिविशेषविहिते कर्मणि तिथिखण्डविशेषनियमनम्" ति०त० रघु० । एतदुपदर्शितखण्डविशेषतिथावेव कुर्य्यान्नेतरत्रेति परिसंख्यातुल्यत्वं गम्यते । नियमपरत्वे विपरीतकरणे दोषाभावप्रसङ्गात् नियमे इतरसंवलनस्य शास्त्रार्थत्वात् नचैद्युक्तम् इतरत्र करणे निन्दाश्रवणात् । अतः परिसंख्याकार्य्यकारीह नियमनमिति स्थितम् ।

नियमसेवा स्त्री नियमेन सेवा विष्णोः । नियमपूर्वकम् आश्विनस्य शुक्लैकादश्यामारभ्य कार्त्तिकमासे विष्णोः सेवायाम् "आश्विनस्य तु मासस्य या शुक्लैकादशी भवेत् । कार्त्तिकस्य व्रतानीह तस्यां कुर्य्यादतन्द्रितः । अकृत्वा नियमं विष्णोः कार्त्तिकं यः क्षिपेन्नरः । जन्मार्जितस्य पुण्यस्य फलं नाप्नोति नारद !" । किञ्च "नियमेन विना चैव न नयेत् कार्त्तिकं मुने !। चातुर्मास्यं तथा चैव ब्रह्महा स कुलाधमः" हरिभक्तिविलासः ।

नियमस्थिति स्त्री नियमेन स्थितिरत्र । तपस्यायाम् हेमच०

नियमित त्रि० नि+यम–णिच्–कर्मणि क्त । १कृतबन्धने "किञ्चिद्भ्रुभङ्गीलीलानियमितजलधिं राममन्वेषयामि" महाना० । २कृतनियमे च

नियम्य त्रि० नि+यम–यत् । १निरोद्धव्ये २निग्राह्ये च "त्वया नियम्या ननु दिव्यचक्षुषा" रघुः ।

निययिन पु० नी–भावे क्विप् निये नयनाय इनः प्रभुः बा० अलुक्स० । प्रापणाय स्वामिनि रथादौ "न्वेषं निययिनं रथम्" ऋ०१०।७।२

नियव पु० नि+यु–मिश्रणे वेदे बा० अप् । मिश्रीभावे "गोषु युधो नियवं चरन्तीः" ऋ० १०।३०।१० लोके तु घञ् । नियाव तत्रार्थे ।

नियातन न० नितरां यात्यते याति–ल्युट् । १निपातने नितरां यातना यत्र प्रा०ब० । २भययुते नयनानन्दः ।

नियान न० नियमेन यान्ति गावोऽत्र या–आधारे ल्युट् । गोष्ठस्थाने । "यन्नियानं न्यासं संज्ञानम्" ऋ०१०।१९।४ "नियानं गोष्ठम्" भा० ।

नियाम पु० नि+यम–घञ् । नियमे

नियामक त्रि० नि+यम–णिच्–ण्वुल् । नियमकारके नियामकत्वम् अदृष्टकालादेः "कारणस्य कार्यं प्रति नियामकत्वम्" सर्वद० "कृत्तद्धितसमासानामभिधानं नियामकम्" अमरः । स्त्रियां टापि अत इत्त्वम् नियामिका । "विकल्पे आत्मप्रीतिर्नियामिका" मिता० २निरासके च "लोकप्रसिद्धमेवैतद्वारि वह्नेर्नियामकम्" कामन्द० ।

नियुक्त त्रि० नि+युज–क्त । १अधिकृते २नियोजिते ३प्रेरिते च "केनापि देवेन हृदि स्थितेन यथा नियुक्तोऽस्मि तथा करोमि" आ०त० प्रातःकृत्ये । "नियुक्तस्तु यथान्यायं यो मांसं नात्ति मानवः" "स्त्रिया सम्यग्नियुक्तया" "विधवायां नियुक्तस्तु" "नियुक्तो यो विधिं हित्वा" इति च मनुः ।

नियुत् पु० नि+यु–कर्मणि क्विप् तुक् । १वायोरश्वे निघ० "सहस्रेण नियुता नियुत्वते" ऋ०१।१६।१ "जातावेकवचनम् । नियुत इति वायोरश्वानां नामधेयं "नियुतो वायोरिति निरुक्ते उक्तत्वात्" भा० कर्मणि क्विप् । २नियोजिते ३नियते च नियुद्रथशब्दे दृश्यम् ।

नियुत न० १लक्षसंख्यायां २दशलक्षसंख्यायां ३तत्संख्येयेषु च "शतं सहस्रमयुतं नियुतं प्रयुतं मतम् । स्त्री कोटिरर्बुदमिति क्रमाद्दशगुणोत्तरम्" इति रत्नकोषः । "एकं दश शतञ्चैव सहस्रमयुतं तथा । लक्षञ्च नियुतञ्चैव कोटिरर्बुद एव च । वृन्दः खर्वो निखर्वश्च शङ्खपद्मौ च सागरः । अन्त्यं मध्यं परार्द्धञ्च दशवृद्ध्या यथोत्तरम्" पुराणम् ।